

Jussi Erik Pedersen
Jens Edvin A. Skoghøy

GRUNNLEGGENDE SIVILPROSESS

UNIVERSITETSFORLAGET

GRUNNLEGGENDE
SIVILPROZESS

Jussi Erik Pedersen og
Jens Edvin A. Skoghøy

GRUNNLEGGENDE SIVILPROSESS

Universitetsforlaget

© Universitetsforlaget 2020

ISBN 978-82-15-03659-5

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med rettighetshaverne er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning og kan straffes med bøter eller fengsel.

Henvendelser om denne utgivelsen kan rettes til:

Universitetsforlaget AS
Postboks 508 Sentrum
0105 Oslo

www.universitetsforlaget.no

Omslag: Juve Design
Sats: ottaBOK
Trykk: 07 Media – 07.no
Innbinding: Bokbinderiet Johnsen AS
Boken er satt med: Sabon LT Std 10,5/13 pkt.
Papir: 100 g Arctic Matt

Forord

Denne boken har først og fremst som formål å tjene som lærebok i sivilprosess for jusstudenter.

For at studenter skal kunne lære seg et fag, bør læreboken gå noe i dybden, og ikke bare gi en oversikt. Dette har medført at vi ikke har tatt sikte på å dekke hele sivilprosessen, men har begrenset oss til å behandle de praktisk og prinsipielt viktigste emnene. På denne måten vil boken ikke bare gi studentene bedre metodisk innsikt, men en generelt bedre forståelse av faget enn det en bok som gir en oversikt over hele faget, vil gi. Samtidig vil de emnene vi har valgt, gi studentene tilstrekkelig innsikt til å takle de viktigste sivilprosessuelle spørsmålene og danne et godt grunnlag for videre studier.

Selv om målgruppen for boken først og fremst er jusstudenter, vil også dommere og advokater kunne ha stor nytte av boken. Boken er søkt konsentrert om hovedlinjer og prinsipper med vekt på å få frem sammenhenger, rettsgrunnlag og rettspolitiske begrunnelser. Dette vil være nyttig å ha som bakgrunn for løsning av enkeltstående sivilprosessuelle spørsmål. For en heldekkende, mer detaljert fremstilling av sivilprosessen vises til Jens Edvin A. Skoghøy, *Twisteløsning*, 3. utgave, Oslo 2017.

Vi har fordelt arbeidet mellom oss på den måten at Jussi Erik Pedersen har skrevet kapittel 2, 5, 7, 10 og 11, mens Jens Edvin A. Skoghøy har skrevet kapittel 1, 3, 4, 6, 8, 9 og 12. Vi har imidlertid lest og kommentert hverandres kapitler, slik at vi står «solidarisk» ansvarlige for sluttproduktet.

Boken er ført à jour per primo juni 2020.

Tromsø, september 2020

Jussi Erik Pedersen

Jens Edvin A. Skoghøy

Innhold

Forord	5
Forkortelser	15
Kapittel 1	
Introduksjon	17
1.1 Emnet for sivilprosessen	17
1.2 Domstolenes oppgaver i den sivile rettspleie	18
1.3 Forholdet mellom domstoler og forvaltning	19
1.4 Alternativer til domstolsbehandling	22
1.5 Rettskildesituasjonen i sivilprosessen	24
1.6 Opplegget av boken	25
Kapittel 2	
Konstitusjonelle og folkerettslige krav til behandlingen av sivile tvister.	
Sivilprosessuelle grunnprinsipper	26
2.1 Innledning	26
2.2 Grunnlovens regulering av sivilprosessen	27
2.2.1 Institusjonelle krav	27
2.2.2 Saksbehandlingskrav	28
2.3 Konvensjonsrettslige krav til behandling av sivile rettstvister – særlig om EMK artikkel 6 nr. 1	30
2.3.1 Innledning – folkerettens betydning i sivilprosessen . . .	30
2.3.2 EMK artikkel 6 nr. 1 – innledning	32
2.3.3 Anvendelsesområdet for artikkel 6 nr. 1 i sivile saker – «civil rights and obligations»	33
2.3.4 Institusjonelle krav – «access to court»	37
2.3.5 Saksbehandlingskrav – oversikt	40
2.4 Sivilprosessuelle grunnprinsipper med forfatningsrettslig eller folkerettslig forankring	42
2.4.1 Innledning	42
2.4.2 Prinsippet om forsvarlig saksbehandling	43
2.4.3 Prinsippet om offentlighet ved saksbehandlingen	47
2.4.4 Prinsippet om muntlighet ved saksbehandlingen	49
2.4.5 Kontradiksjonsprinsippet	52
2.4.6 Likebehandlingsprinsippet	54
2.4.7 Bevisumiddelbarhetsprinsippet	56
2.4.8 Overprøvingsprinsippet	57

Kapittel 3

Avgjørelsesorganene i sivile saker	59
3.1 Noen utgangspunkter	59
3.2 Domstolshierarkiet	59
3.2.1 Innledning	59
3.2.2 Forliksrådets plass i domstolshierarkiet	60
3.2.3 Tingrettens rolle	61
3.2.4 Lagmannsrettens rolle	62
3.2.5 Høyesteretts oppgaver	64
3.3 Domstolenes sammensetning	66
3.3.1 Innledning	66
3.3.2 Sammensetningen av forliksrådet	67
3.3.3 Sammensetningen av tingretten	67
3.3.4 Sammensetningen av lagmannsretten	68
3.3.5 Sammensetningen av Høyesterett	70
3.4 Vilkår for å være dommer	71
3.4.1 Innledning	71
3.4.2 Alminnelige vilkår for å være dommer	72
3.4.3 Habilitetskrav	74

Kapittel 4

Gjenstanden for søksmålet må være et «rettskrav»	82
4.1 Noen utgangspunkter	82
4.2 Kravet må ha grunnlag i rettsregler, og søksmålet må håndheve beskyttede interesser	83
4.3 Saken må knytte seg til et konkret faktum og gjelde spesifiserte omtvistede rettsspørsmål	87
4.4 Det er adgang til å få dom for at noe er «ulovlig» eller i strid med en inkorporert internasjonal konvensjon	89
4.5 Søksmålsgjenstanden må utgjøre et selvstendig rettsforhold ..	90
4.6 Prosessuelle rettsspørsmål kan ikke være gjenstand for selvstendige søksmål	91
4.7 Hvordan skal det krav som er brakt inn for retten, avgrenses mot andre krav?	92

Kapittel 5

Sivilprosessens subjekter	94
5.1 Innledning	94
5.2 Partsevne	95
5.2.1 Utgangspunkter	95
5.2.2 Fysiske personer	96
5.2.3 Privatrettslige organisasjoner og sammenslutninger ..	96
5.2.4 Offentlige virksomheter	97

5.2.5	Partsevne for andre sammenslutninger etter tvl. § 2-1 andre ledd. Begrenset partsevne	98
5.3	Prosessdyktighet og partsrepresentasjon	103
5.3.1	Innledning	103
5.3.2	Prosessdyktighet for personer	103
5.3.3	Stedfortreder – partsrepresentasjon	105
5.4	Tilknytning til tvistekravet	106
5.4.1	Innledning	106
5.4.2	Privatrettslige forhold – utgangspunkter	107
5.4.3	Privatrettslige forhold – sammenslutninger, rettsfellesskap og kollektive rettigheter	110
5.4.4	Offentligrettslige forhold	115
5.5	Gruppesøksmål	125
5.6	Partshjelp. Skriftlige innlegg til belysning av allmenne interesser	128
5.6.1	Innledning og utgangspunkter	128
5.6.2	Partshjelp	128
5.6.3	Skriftlige innlegg til å belyse allmenne interesser	131
5.7	Prosessfullmektiger	132
5.7.1	Innledning	132
5.7.2	Hvem som kan være prosessfullmektig	133
5.7.3	Prosessfullmektigenes kompetanse	133

Kapittel 6

Vilkårene for domstolsbehandling (prosessforutsetninger)	135
6.1 Generelt om prosessforutsetninger	135
6.1.1 Noen utgangspunkter	135
6.1.2 Generelle og spesielle prosessforutsetninger	136
6.1.3 Absolutte og relative prosessforutsetninger	137
6.1.4 Når må prosessforutsetningene være oppfylt?	139
6.2 Domstolen må være kompetent	142
6.2.1 Innledning	142
6.2.2 Saken må høre under norsk domsmyndighet	143
6.2.3 Domstolen må være saklig kompetent	148
6.2.4 Alminnelig vernetting	152
6.2.5 Tvungne vernetting	155
6.2.6 Valgfrie særlige vernetting	156
6.2.7 Avtalt vernetting	164
6.3 Det må være et aktuelt behov for en avgjørelse	166
6.3.1 Innledning	166
6.3.2 Fastsettelsessøksmål	167
6.3.3 Fullbyrdelsessøksmål	172
6.4 Søksmålsfrister som prosessforutsetning	174

6.5	Utenlandske saksøkeres plikt til å stille sikkerhet for saksomkostningsansvar	176
6.6	Ved avgjørelsen av om saken skal fremmes, skal retten som hovedregel ikke ta stilling til realitetsspørsmål	179
6.7	Hvordan avvisningsspørsmål skal behandles	182
6.8	Virkingen av en avgjørelse om søksmålsvilkår	185

Kapittel 7

Saksforberedelse og hovedforhandling	189
7.1 Innledning	189
7.2 Saksforberedelse for tingretten	190
7.2.1 Stevning og tilsvær	190
7.2.2 Videre saksforberedelse. Dommerens saksstyring	193
7.3 Hovedforhandlingen	194

Kapittel 8

Hva retten har kompetanse til å avgjøre, og grunnprinsipper for saksbehandlingen	198
8.1 Ved saksanlegget blir retten enekompetent	198
8.2 Skillet mellom dispositive og indispositive saker	199
8.3 Grunnprinsipper for behandlingen av sivile retts tvister	203
8.3.1 Noen utgangspunkter	203
8.3.2 Bevisfrihetsprinsippet	205
8.3.3 Prinsippet om det beste bevis	205
8.3.4 Disposisjonsprinsippet	206
8.3.5 Forhandlingsprinsippet	207
8.3.6 Prinsippet om aktiv saksstyring og konsentrasjon av prosessen	209
8.3.7 Proporsjonalitetsprinsippet	211
8.3.8 Prinsippet om legfolks deltakelse	213
8.3.9 Den vinnende part har som hovedregel krav på å få erstattet saksomkostningene fra motparten	214
8.3.10 Rettens plikt til å veilede om prosessuelle forhold, klargjøre partenes prosesshandlinger og tillate at feil blir rettet	215
8.3.11 De EØS-rettslige prinsippene om ekvivalens og effektivitet	219
8.4 Retten kan som hovedregel bare avgjøre krav som er gjort til søksmålgjenstand	221
8.5 Retten skal av eget tiltak anvende de aktuelle rettsreglene	223
8.5.1 Innledning	223
8.5.2 Rettsanvendelsen er rettens ansvar	223
8.5.3 Retten kan ikke pålegge partene å undersøke gjeldende rett	226

8.5.4	Bevisførsel om rettsregler kan bare skje så langt retten tillater	228
8.6	Retten kan bare bygge på faktiske opplysninger som er fremkommet under forhandlingen, og hovedansvaret for bevisføringen påhviler partene	230
8.6.1	Innledning	230
8.6.2	Retten kan bare bygge på faktiske opplysninger som er fremkommet under forhandlingen	231
8.6.3	Hovedansvaret for bevisføringen påhviler partene	232
8.7	I dispositive saker kan retten ikke gå utenfor partenes påstander og påberopte påstandsgrunnlag	233
8.7.1	Innledning	233
8.7.2	Retten kan ikke gå utenfor partenes påstander	233
8.7.3	Retten kan bare bygge på de påstandsgrunnlagene som er påberopt	235
8.8	Retten kan drive materiell prosessledelse	239

Kapittel 9

Det faktiske grunnlaget for rettsavgjørelser	243
9.1 Innledning	243
9.2 Bevismidlene	244
9.2.1 Innledning	244
9.2.2 Partsforklaringer	244
9.2.3 Vitneforklaringer	246
9.2.4 Sakkyndigbevis	248
9.2.5 Realbevis	251
9.2.6 Utenrettslige forklaringer	258
9.3 Retten kan som hovedregel bare bygge på opplysninger som er fremkommet under forhandlingen	266
9.4 Bevisforbud	268
9.4.1 Innledning	268
9.4.2 Forbud mot bevisførsel om forhold som er betrodd særlige yrkesutøvere («kallsmessig taushetsplikt»)	269
9.4.3 Forbud mot bevisførsel om forhold som er undergitt lovbestemt taushetsplikt for offentlig virksomhet	272
9.4.4 Forbud mot bevisførsel med opplysninger fra dommere om rettsavgjørelser	275
9.4.5 Forbud mot bevisførsel om forhold som har vært drøftet på regjeringskonferanse	276
9.5 Bevisfritak	277
9.5.1 Noen utgangspunkter	277
9.5.2 Bevisfritak for nærstående for opplysninger meddelt dem av en part	279
9.5.3 Bevisfritak for belastende personopplysninger	281

9.6	Bevisavskjæring	286
9.7	Beviskrav	287
9.8	Gjennomføring av bevisbedømmelsen	291
 Kapittel 10		
Rettsavgjørelser		
10.1	Innledning	295
10.2	Ulike typer rettsavgjørelser	296
10.3	Krav til begrunnelse	297
10.3.1	Hvorfor rettsavgjørelser skal begrunnes	297
10.3.2	Begrunnelseskravets konstitusjonelle og konvensjonsrettslige forankring	299
10.3.3	Krav til begrunnelse av dommer og kjennelser	301
10.3.4	Krav til begrunnelse av beslutninger	306
10.3.5	Virkningen av begrunnelsesfeil	308
10.3.6	Dom i småkravsprosess	308
 Kapittel 11		
Rettsmidler		
11.1	Innledning. Konstitusjonelle og folkerettslige krav til rettsmiddelsystemet i sivilprosessen	309
11.2	Arbeidsdelingen i domstolshierarkiet	311
11.3	Ankegjensstand og ankegrunner	313
11.3.1	Ankegjensstand	313
11.3.2	Ankegrunner	313
11.4	Anke til lagmannsrett	319
11.4.1	Innledning	319
11.4.2	Saksforberedelse og ankesiling	319
11.4.3	Ankeforhandling	322
11.4.4	Lagmannsrettens avgjørelser	323
11.5	Anke til Høyesterett	325
11.5.1	Innledning	325
11.5.2	Ankesiling – anke over dom	325
11.5.3	Anke over lagmannsrettens kjennelser og beslutninger	327
11.6	Gjenåpning	330
 Kapittel 12		
Virkningen av rettsavgjørelser		
12.1	Noen utgangspunkter	335
12.2	Den materielle rettskrafts rettspolitiske funksjon og menneskerettslige forankring	337
12.3	Hvilke avgjørelser har materiell rettskraft?	338
12.3.1	Innledning	338

12.3.2	Avgjørelsen må være truffet som ledd i løsningen av en formalisert rettstvist under utøvelse av domsmyndighet	338
12.3.3	Bare realitetsavgjørelser har materiell rettskraft	339
12.3.4	Avgjørelsen må være skriftlig og begripelig	341
12.3.5	Grunnleggende saksbehandlingsregler må være fulgt	342
12.4	Rettskraften er begrenset til krav som var søksmålsgjenstand, og må fastlegges med utgangspunkt i domsslutningen	342
12.5	Identitetskriteriene for hva som er samme krav	345
12.5.1	Noen utgangspunkter	345
12.5.2	Har de krav som gjøres gjeldende, kvalitativt ulikt innhold?	346
12.5.3	Er de rettslige betingelsene for kravene vesensforskjellige?	346
12.5.4	Er de faktiske grunnlag for kravene vesensforskjellige?	349
12.5.5	Er de verdier eller interesser som de aktuelle rettsreglene tar sikte på å beskytte, vesentlig forskjellige?	349
12.5.6	Hva fremstår som rimelig og naturlig ut fra prosessreglenes formål?	350
12.6	Virkningen for tilknyttede krav	351
12.6.1	Innledning	351
12.6.2	Adgangen til å gå til ny sak om et mindre omfattende krav eller andre deler av dette	352
12.6.3	Rettskraftens virkninger for aksessoriske krav og motkrav	353
12.6.4	Rettskraftsvirkningen av avgjørelser om betaling eller andre handleplikter	356
12.7	Ny sak på grunnlag av senere inntrådte faktiske kjensgjerninger eller ny lovgivning	358
12.7.1	Noen utgangspunkter	358
12.7.2	Etterfølgende rettsfakta kan gi grunnlag for ny prøving	359
12.7.3	Avgjørelse av domstol eller annen offentlig myndighet innen ti år kan gi grunnlag for ny prøving	360
12.7.4	Ved avgjørelsen av om det er inntrådt nye rettsfakta, må som utgangspunkt saksøkerens pretensjoner legges til grunn	363
12.7.5	I tilfeller hvor utviklingen går annerledes enn forutsatt, tillates i en viss utstrekning ny prøving	363
12.8	Hvem er avgjørelsen bindende for?	366
12.8.1	Innledning	366

12.8.2	Rettspolitisk bakgrunn	366
12.8.3	Som hovedregel er avgjørelsen bare bindende for partene	368
12.8.4	Enkelte avgjørelser virker for og mot alle eller er bindende for bestemte tredjepersoner (utvidet rettskraft)	369
12.8.5	Tredjeperson må respektere og kan påberope at dommen bindende normerer rettsforholdet mellom partene (avledet subjektiv rettskraft)	372
12.9	Tvangsfullbyrdelse	377
12.9.1	Innledning	377
12.9.2	Namsmyndighetene	377
12.9.3	Tvangsgrunnlag	378
12.9.4	Tvangsgrunnlaget må være tvangskraftig	379
12.9.5	Gjennomføringen av tvangsfullbyrdelsen	380
12.9.6	Midlertidig sikring og andre foreløpige avgjørelser . .	381
	Lovregister	383
	Avgjørelsesregister	403
	Stikkordregister	425

Forkortelser

Litteratur

- Backer Inge Lorange Backer, *Norsk sivilprosess*, Oslo 2015.
- Kjølbrot Jon Fridrik Kjølbrot, *Den Europæiske Menneskerettigheds-konvention – for praktikere*, 5. udgave, København 2020.
- Pedersen Jussi Erik Pedersen, *Begrunnelse av rettsavgjørelser*, Oslo 2016.
- Schei mfl. I og II Tore Schei, Arnfinn Bårdsen, Dag Bugge Nordén, Christian Reusch og Toril M. Øie, *Tvisteloven – kommentarutgave, Bind I og II*, 2. utgave, Oslo 2013.
- Skoghøy Jens Edvin A. Skoghøy, *Tvisteløsning*, 3. utgave, Oslo 2017.

Henvisninger til rettsavgjørelser

- AvHRkj Anders Bøhn og Johs. Strenge Næss, *Avgjørelser av Høyesteretts kjæremålsutvalg og forberedende dommer i Høyesterett. Tvistemålsloven*, Oslo 1989.
- HR Avgjørelsesnummer for avgjørelser av Norges Høyesterett.
- RG Rettens Gang, Utgitt av Den Norske Advokatforening, Oslo 1933–2014.
- Rt. Norsk Retstidende, Utgitt av Den Norske Advokatforening, Oslo 1836–2015.

Lover og konvensjoner

- EMK Den europeiske menneskerettskonvensjon av 4. november 1950.
- EØS-avtalen Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde.
- SP Den internasjonale konvensjon av 16. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter.
- tvL Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

Introduksjon

1.1 Emnet for sivilprosessen

Vår statsdannelse bygger etter Grunnloven § 2 andre punktum på demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene.

I en rettsstat forutsettes borgerne på forhånd å kunne vite hvilke konsekvenser deres handlinger eller unnlaterelser medfører, og hvilke krav de har overfor hverandre eller samfunnets myndigheter – det offentlige. Dette søkes fastsatt ved generelle regler som er allment tilgjengelige, og som er så presise at borgerne har en rimelig mulighet til å tilegne seg innholdet av dem («materieell lov»). Rettsreglene vil på denne måten gi borgerne mulighet til å forutberegne hvilke rettigheter og plikter de har, og å beskytte dem mot overgrep og vilkårlighet. Sett fra myndighetenes side har rettsreglene også et annet formål: Lovgiverne kan gjennom rettsreglene påvirke borgernes atferd, realisere bestemte formål og hindre uønskede resultater. På denne måten fungerer rettsreglene også som styringsredskap for myndighetene.

For at rettsreglene skal gi borgerne den nødvendige beskyttelse, er det nødvendig med uavhengige organer som kan treffe avgjørelser om hva rettsreglene går ut på, og hvilket resultat rettsreglene gir i den konkrete tvist. Denne oppgaven er lagt til domstolene. Domstolene utgjør på denne måten «krumtappen» i rettsstaten. Dersom det er uenighet om de faktiske omstendigheter, må domstolene også ta stilling til dette. Ved domstolenes avgjørelser blir tvisten løst, samfunnsfreden blir opprettholdt og partene kan legge tvisten bak seg og gå videre.

Myndighetene kan benytte ulike virkemidler for å fremme ønskede og å hindre uønskede handlinger. Ett av de virkemidler myndighetene kan benytte, er å sanksjonere regelbrudd med straff eller andre former for negative sanksjoner – som for eksempel overtredelsesgebyr, erstatningsansvar eller inndragning av bevilling eller andre former for rettighetstap. Hvordan man skal gå frem ved ileggelse av straff eller nærmere angitte sanksjoner som ligger nært opp til straff, reguleres av straffeprosessloven, se straffeprosessloven §§ 1 og 2. Fremgangsmåten for avgjørelse av andre former for rettstvister, reguleres av tvisteloven. Mens området for straffeprosessloven er positivt angitt, er anvendelsesområdet for tvisteloven negativt bestemt: Alle rettstvister som ikke skal behandles etter straffeprosessloven, behandles etter tvisteloven og blir etter våre prosessregler definert som «sivile rettstvister». Dette gjelder også tvister

om sanksjoner som etter menneskerettskonvensjonene blir definert som straff, men som faller utenfor straffeprosesslovens anvendelsesområde.

De fleste europeiske land har egne domstoler for behandling av tvister om vedtak av forvaltningen – forvaltningsdomstoler. Dette gjelder blant annet Sverige og Finland. Mange land har også egne domstoler for behandling av grunnlovsspørsmål – forfatningsdomstoler. Vi har det ikke slik. I Norge blir både forvaltningstvister og grunnlovsspørsmål avgjort av de samme domstolene som behandler privatrettslige tvister og avgjør straffesaker. Innenfor Norden har Danmark og Island en tilsvarende ordning.

Prosessretten utgjør et normsystem som er aksessorisk til den materielle retten. Mens de materielle rettsreglene etablerer borgernes rettigheter og plikter overfor hverandre og overfor det offentlige, bestemmer de prosessuelle rettsreglene hvordan man må gå frem for å få håndhevd de posisjoner som de materielle rettsreglene gir opphav til.

Gjennomføring av tvangfullbyrdelse hører ikke til domsmyndigheten, men utgjør en egen form for forvaltning – namsforvaltningen. Det følger av tvangfullbyrdelsesloven at domstolene utgjør en del av namsforvaltningen. Reglene om tvangfullbyrdelse blir derfor gjerne sett på som en del av sivilprosessen.

1.2 Domstolenes oppgaver i den sivile rettspleie

Domstolenes oppgaver i den sivile rettspleien kan deles inn i tre hovedfunksjoner.

For det første skal domstolene løse konkrete tvister mellom borgerne og mellom borgerne og det offentlige – det man kan kalle konkret tvisteløsning. Ved utøvelsen av denne funksjonen skal domstolene fastlegge innholdet av den relevante rettsregelen, bestemme hvilket faktum som skal legges til grunn, og anvende rettsregelen på det aktuelle faktumet («subsumsjon»).

Dette har tradisjonelt vært ansett å være domstolenes viktigste oppgave. Gjennom domstolenes tvisteløsning får den enkelte mulighet til å vareta og beskytte sine rettigheter og få rettet opp skade og urett som måtte være begått.

For det andre har domstolene som oppgave å sørge for at de rettsregler som samfunnets lovgivende myndigheter har gitt, blir gjennomført; de er samfunnets organer for gjennomføring av den materielle retten.

I tvister som blir brakt inn for domstolene, skjer dette direkte: Tvisten blir avgjort på grunnlag av de regler de lovgivende myndigheter har gitt. Men også i tvister som ikke blir brakt inn for domstolene, bidrar domstolene til at den materielle retten blir gjennomført. Bidraget blir imidlertid da mer indirekte: Dersom tvisten ikke blir løst i minnelighet, har partene mulighet til å bringe den inn for retten, og den vil da bli avgjort ut fra de rettsregler som eksisterer. Når borgerne og myndighetene er klar over dette, vil de gjerne søke å finne en løsning som er basert på gjeldende rett.

For det tredje har domstolene som oppgave å sørge for rettsavklaring og rettsutvikling.

Riktignok har domstolene ikke lovgivende myndighet. Lover vil imidlertid i større eller mindre utstrekning by på tolkingstvil. Ofte overlater også lovgivningsmyndigheten bevisst detaljutpenslingen av rettsregler til domstolene. Dette kan være fordi lovgiverne ikke har tilstrekkelig oversikt over de konfliktsituasjoner som kan oppstå, eller fordi lovgiverne ønsker en fleksibel regel slik at man i størst mulig utstrekning kan oppnå konkret rimelige resultater. Den nærmere klarlegging av rettsreglens innhold vil i slike tilfeller skje gjennom domstolens løsning av enkelttvister.

Ved denne klarleggingen har domstolene ikke bare som oppgave å avklare innholdet av de regler som lovgiverne har gitt, men i en viss utstrekning også – i samspill med de lovgivende myndigheter – å utvikle reglene. Det kan for eksempel være at det ved domstolens tvisteløsning blir oppdaget «hull» i regelverket som må fylles, eller at utviklingen rett og slett har løpt fra en regel. Domstolene må i slike tilfeller fylle ut de hull som måtte finnes, og tilpasse reglene til samfunnsforholdene slik de er til enhver tid. Dette gjelder i særlig grad for de domstolene som dømmer i siste instans.

De funksjoner som domstolene har i den sivile rettspleie, stiller seg forskjellig for de ulike domstolsinstansene. Mens domstolene i første og andre instans først og fremst har konkret tvisteløsning som formål, har Høyesterett først og fremst som oppgave å sørge for rettsavklaring og rettsutvikling.

1.3 Forholdet mellom domstoler og forvaltning

Det er ikke bare domstolene som med virkning for borgerne tar stilling til rettsspørsmål. Hvilke rettigheter og plikter borgerne har overfor offentlige myndigheter, blir i stor grad fastsatt ved vedtak av forvaltningen. Dels blir dette gjort på den måte at forvaltningen fastlegger borgernes rettigheter eller plikter på grunnlag av rettsregler. Som eksempler kan nevnes avgjørelse av plikt til å betale skatter og avgifter, avgjørelse av begjæring om gjenåpning av straffesaker, avgjørelse av krav på erstatning for uberettiget straffeforfølgning, avgjørelse av krav på voldsoffererstatning fra staten og avgjørelse av krav på erstatning for pasientskader. Dels fastsetter forvaltningen på skjønnsmessig grunnlag hvilke rettigheter og/eller plikter den enkelte skal ha overfor det offentlige. Som eksempel kan nevnes vedtak av kommune- og reguleringsplaner for fast eiendom. Dels treffer forvaltningen avgjørelser på grunnlag av en kombinasjon av rettsanvendelse og skjønn. Som eksempel kan nevnes vedtak om konsesjon for erverv av fast eiendom. Så lenge borgerne har adgang til å bringe forvaltningsvedtak inn for domstolene for prøving, og domstolene har en adekvat og – ut fra et rettsstatssynspunkt – tilfredsstillende overprøvingskompetanse, vil det ikke være i strid med Grunnloven eller menneskerettskonvensjonene å

overlate til forvaltningsorganer å fastlegge borgernes rettigheter eller plikter overfor det offentlige – enten det skjer på grunnlag av regler eller skjønn.¹

I de fleste tilfeller hvor forvaltningen fastsetter rettigheter eller plikter for borgerne, dreier det seg om rettigheter eller plikter *mellom borgerne og offentlige myndigheter*. Dette gjelder imidlertid ikke alltid. Det finnes flere eksempler på at forvaltningsorganer er tillagt kompetanse til å fastsette rettigheter og/eller plikter *mellom private rettssubjekter*. Enkelte av slike organer har et klart domstolspreg. Dette gjelder for eksempel Konkurransklagenemnda, Forbrukerklageutvalget, Tvisteløsningsnemnda i arbeidsforhold, Klagenemnda for miljøinformasjon og Markedsrådet. Andre forvaltningsorganer som er tillagt kompetanse til å fastsette rettigheter eller plikter mellom private, har et mindre domstolspreg. Som eksempler kan nevnes fastsettelse av finnerlønn etter hittegodsloven §§ 9 og 11 og avgjørelse av tjenestetvister ombord på norske skip mens skipet er i utlandet etter skipsarbeidsloven § 6-5.

Det er et klart behov for å kunne overlate til forvaltningen å treffe bestemmelser om rettigheter og plikter mellom private. I den grad lovgiverne ut fra en vurdering av bredere samfunnsinteresser ønsker å føre kontroll med rettsforholdet mellom private, er det ikke noe i veien for at forvaltningsorganer får kompetanse til å treffe bestemmelser om slike rettsforhold. På samme måte som for vedtak som fastsetter borgernes rettigheter og/eller plikter overfor det offentlige, må det også for vedtak som gjelder rettsforholdet mellom private, være en forutsetning at vedtaket kan bringes inn for domstolene for overprøving, og at domstolene kan prøve vedtakenes gyldighet.

Under eneveldet kunne domstolene ikke prøve «øvrighetshandlinger». Men det var adgang til å klage til Kongen som enten kunne avgjøre saken selv (det vil i realiteten si sentralforvaltningen i København) eller oppnevne en særskilt dømmende kommisjon til å gjøre det.² I den første tiden etter 1814 var det usikkert hvorvidt Grunnloven hadde medført noen endring i dette. I 1818 gav for eksempel Odelstingets protokollkomité uttrykk for at en magistrats embetshandlinger ikke kan gjøres til gjenstand for søksmål.³ Allerede samme år falt det imidlertid en høyesterettsdom hvor en skatteligning ble prøvd og underkjent. Senere er det blitt en fast grunnsetning i vår offentlige rett at domstolene har myndighet til å prøve gyldigheten av forvaltningsvedtak. Denne prøvingskompetansen er gradvis blitt utvidet.

På grunnlag av teori og rettspraksis utviklet det seg i løpet av 1900-tallet flere rettslige skranker for forvaltningens skjønnsutøvelse. Domstolenes kompetanse til å prøve gyldigheten av forvaltningsvedtak fikk etter hvert karakter av konstitusjonell sedvanerett.⁴ I 2015 ble domstolenes kompetanse til å prø-

1 Se Rt. 2012 s. 519 S avsnitt 82.

2 Troels G. Jørgensen, «Domstolene og Øvrighedsmyndigheden under Enevældet», *Tidskrift for Rettsvitenskap*, 1928, s. 360 ff. og Gudmund Sandvik, «Dømande kommisjonar i Noreg», *Institutt for privatretts stensilserie*, Nr. 1, Oslo 1974.

3 St. Forh. (1818), 5, s. 484–485.

4 Se Rt. 2001 s. 995 A på s. 1000.

ve grunnlovsmessigheten av forvaltningsvedtak grunnlovfestet (Grunnloven § 89). Etter at vi ved grunnlovsreformen av 2014 fikk bestemmelse om domstolsadgang i Grunnloven § 95 første ledd, må domstolenes myndighet til å prøve forvaltningsvedtak anses forankret i denne bestemmelsen. Den nærmere rekkevidden av domstolskontrollen må imidlertid fastlegges på grunnlag av etablert rettspraksis.

Avgjørende for hvor langt prøvingsretten overfor forvaltningsvedtak rekker, er hvilke rettslige skranker som er utviklet for skjønnsutøvelsen. Etter rettspraksis kan domstolene alltid prøve om vedtaket er truffet av kompetent organ, om det foreligger lovhjemmel i tilfeller hvor dette er nødvendig, og om det er tatt usaklige hensyn eller er begått andre former for myndighetsmisbruk (usaklig eller urimelig forskjellsbehandling, eller om det skjønn som er utøvd, av andre grunner er uforsvarlig eller åpenbart urimelig). Såfremt det ikke finnes særlig hjemmel for annet, kan domstolene også prøve hvorvidt avgjørelsen bygger på riktig faktum, og om det er begått saksbehandlingsfeil.⁵

I hvilken utstrekning domstolene kan prøve hvorvidt forvaltningen har fulgt lov- eller forskriftsbestemte regler eller retningslinjer for skjønnsutøvelsen, beror på en tolking av den enkelte bestemmelse. Dersom det ikke er særlig hjemmel for annet, må domstolene i alle fall kunne prøve om den generelle tolking som forvaltningen har lagt til grunn, er riktig. Hvorvidt domstolene kan prøve den konkrete subsumsjon, avhenger av skjønnets karakter. Dersom loven ikke bestemmer noe annet, og skjønnets er av spesifikt faglig eller politisk art, kan domstolene ikke prøve den konkrete subsumsjon. Er skjønnets derimot av en slik karakter at det er egnet for domstolskontroll, kan domstolene også prøve den konkrete subsumsjon, såfremt det ikke finnes holdepunkter for annet. I tilfeller hvor det er gitt retningslinjer for hvor stor vekt ulike hensyn skal tillegges, kan domstolene ikke bare prøve hvorvidt avveiningen er forsvarlig, men også om de hensyn som er nevnt, er tillagt den vekt loven krever.

Selv om forvaltningsvedtaket er strengt lovbundet, og domstolene har full overprøvingskompetanse, må domstolene som hovedregel nøye seg med å oppheve vedtaket dersom det er beheftet med feil.⁶ Med mindre det finnes særlig hjemmel for annet, kan domstolene ikke avsi «realitetsdom».

Søksmål om offentligrettslige forhold kan grovt sett grupperes i to grupper: Gyldighetssøksmål og håndhevelsessøksmål. Med «gyldighetssøksmål» menes søksmål om rettmessigheten av konkret eller generell myndighetsutøvelse, dvs. gyldigheten av individuelle vedtak eller forskrifter. Med «håndhevelsessøksmål» menes søksmål som går ut på å få håndhevd offentligrettslige regler overfor private rettssubjekter eller offentlige organer (herunder erstatningssøksmål, søksmål med påstand om menneskerettsbrudd og søksmål om offentligrettslige kompetansespørsmål).⁷

5 Jf. Rt. 2012 s. 519 S.

6 Se Rt. 2001 s. 995 A, 2009 s. 170 A og Rt. 2009 s. 560 A. Jf. Rt. 2009 s. 452 A.

7 Se NOU 2001: 32, Bind A, s. 188. Jf. Rt. 2015 s. 93 A.

Håndhevelsessøksmål må avgjøres på grunnlag av det faktum som foreligger når saken tas opp til doms.⁸ Ved avgjørelse av gyldighetssøksmål kan derimot domstolene i tilfeller hvor det ikke kan avsies dom for realitet, ikke bygge på rettsstiftende kjensgjerninger som er inntrådt etter at forvaltningsvedtaket ble truffet («etterfølgende rettsfakta»). Det avgjørende prejudikat er her Rt. 2012 s. 1985 P.⁹ Saken gjaldt avslag på søknad om asyl og opphold på humanitært grunnlag etter utlendingsloven. Høyesterett ble satt i plenum for å ta et prinsipielt standpunkt til hvordan domstolene skal forholde seg til etterfølgende rettsfakta. Under dissens kom Høyesterett til at dersom det ved prøvingen av gyldigheten av forvaltningsvedtak har inntrådt nye rettsfakta etter at vedtaket ble truffet, kan disse – «med mindre det motsatte følger av en naturlig tolking av loven» – ikke bringes inn for domstolene uten at vedtaket først har vært begjært omgjort. Såfremt det ikke finnes særlig hjemmel for annet, er det derimot ikke noe i veien for at det ved prøvingen av forvaltningsvedtak blir påberopt nye bevis for faktiske omstendigheter som forelå da vedtaket ble truffet.¹⁰

I en mellomstilling mellom domstoler og forvaltning kommer *Stortingets ombudsmann for forvaltningen (Sivilombudsmannen)*.

Sivilombudsmannen har som oppgave å sikre at det i den offentlige forvaltning ikke øves urett mot den enkelte borger, se Grunnloven § 75 bokstav l, jf. sivilombudsmannsloven § 3. Sivilombudsmannen er verken forvaltningsmyndighet eller dømmende myndighet, men utfører på Stortingets vegne en kontrolloppgave for folket, som fremstår som et supplement til domstolskontrollen.

1.4 Alternativer til domstolsbehandling

Domstolsbehandling tar tid og er kostbar. Ofte vil tvister kunne løses raskere og billigere på annen måte.

På stadig flere områder er det ved avtale mellom ulike bransjeforbund og interesseorganisasjoner for forbrukere blitt opprettet private klageorganer for behandling av tvister av nærmere bestemt art. Som eksempler kan nevnes Finansklagenemnda, Transportklagenemnda Fly, Transportklagenemnda Jernbane, pakkereisenemnda, klagenemnda for håndverkertjenester på fast eiendom, klagenemnda for bilsaker, parkeringsklagenemnda, reklamasjonsnemnda for bilutleie, reklamasjonsnemnda for vask og rens, reklamasjonsnemnda for takstmenn, reklamasjonsnemnda for fotografarbeider og klagenemnda for gravferdstjenester. Lov 17. juni 2016 nr. 29 om klageorganer for forbrukersaker (gjennomføring av direktiv 2013/11/EU og forordning (EU) nr. 524/2013) gir regler om organiseringen av klageorganer som behandler forbrukersaker, og

8 Se Rt. 2015 s. 93 A.

9 Avgjørelsen er fulgt opp i Rt. 2012 s. 2039 P, som ble behandlet sammen med Rt. 2012 s. 1985 P. Jf. også Rt. 2013 s. 1101 U, Rt. 2013 s. 1424 U, Rt. 2015 s. 93 A, Rt. 2015 s. 1388 P, HR-2018-2133-A og HR-2019-2286-A.

10 Se Rt. 2013 s. 937 A.

som har fått godkjenning etter loven, og hvilke krav som stilles til saksbehandlingen i slike klageorgan.

Selv om uttalelser fra slike private klageorganer bare er rådgivende, fremstår behandling for slike organer som et alternativ til domstolsbehandling, og på mange måter fungerer flere av de private klageorganene i realiteten langt på veg som særdomstoler. Dette gjelder blant andre Finansklagenemnda, som ble opprettet i 2010 ved en sammenslåing av to tidligere klagenemnder – Bankklagenemnda og Forsikringsskadenemnda.

Et annet alternativ til ordinær domstolsbehandling er konfliktløsning ved megling. Ved megling får partene bistand fra en tredjeperson til å løse tvisten. I motsetning til når en tvist blir løst ved dom, er det ved megling partene selv som bestemmer løsningen. Meglerens rolle er å bistå i prosessen og hjelpe partene frem til enighet.

Megling kan gjennomføres både i og utenfor domstolene. Før rettstvister blir brakt inn for domstolene, har partene etter tvl. § 5-4 plikt til å forsøke å løse tvisten utenrettslig.

De alminnelige formene for domstolsmegling er megling i forliksrådet (tvisteloven kapittel 6), ordinær domstolsmegling (tvl. §§ 8-1 og 8-2) og rettsmegling (tvl. §§ 8-3 til 8-7). Rettsmegling skiller seg fra ordinær domstolsmegling ved at meglere ved rettsmegling forutsettes å kunne opptre mer aktivt med sikte på å finne en løsning enn under ordinær domstolsmegling. Det finnes også enkelte særskilte former for domstolsmegling. Som eksempel kan nevnes den særskilte meglingsordning i saker om foreldreansvar, fast bosted eller samvær med barn, se barneloven § 61 første ledd nr. 1 og 2.

Av meglingsordninger utenfor domstolene kan nevnes lovbestemt utenrettslig megling i familiesaker (barneloven § 51 og ekteskapsloven § 26), megling ved konfliktråd (konfliktrådsloven § 1 første, jf. tredje ledd, jf. kapittel II), avtalt regulerte oppmannsordninger og avtaleregulert megling.

Med oppmannsordning menes avtale om privat tvisteløsning hvor partene oppnevner en tredjeperson («oppmann») som skal gi en begrunnet vurdering av tvisten og komme med løsningsforslag som det er opp til partene om de vil godta. Slike oppmannsordninger er særlig kjent i entrepriseforhold og ved større tilvirkningskjøp.

Avtaleregulert megling kan enten være institusjonalisert – ved at det tilbys av organer som har utenrettslig konfliktløsning som arbeidsfelt, og som utarbeider regler for konfliktløsningen som partene slutter seg til ved avtale – eller bygge på særskilt avtale («ad hoc»-megling).

Som eksempler på institusjonsmegling kan nevnes meglingstilbudet ved Oslo Handelskammers Institutt for Voldgift og Alternativ konfliktløsning, og Den Norske Advokatforenings tilbud om advokatmegling i forretningstvister og private konflikter.

Ved avtale om «ad hoc»-megling kan partene avtale at megling skal gjennomføres etter reglene i tvisteloven kapittel 7. Dersom det er gjennomført utenrettslig megling etter tvisteloven kapittel 7, men partene ikke kommer til

enighet, kan saken bringes inn for tingretten uten å gå vegen om forliksrådet, se tvl. § 6-2 andre ledd bokstav b.

1.5 Rettskildesituasjonen i sivilprosessen

Prosessretten er – og bør være – inngående lovregulert. Hovedloven for domstolsbehandling av sivile rettstvister er lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven). Reglene om domstolenes organisasjon finnes imidlertid ikke i tvisteloven, men i domstolloven. Domstolloven inneholder blant annet også en del fellesregler for behandlingen av straffesaker og sivile saker, som for eksempel regler om habilitet og fristberegning. Siden tvisteloven er av relativt ny dato, utgjør lovteksten og forarbeidene for de fleste spørsmål de tyngste rettskildene innenfor sivilprosessen.

Den omstendighet at prosessretten er og bør være inngående lovregulert, er imidlertid ikke til hinder for at det blir lagt vekt på formålsbetraktninger og andre reelle hensyn. Tvert imot har domstolene drevet en meget omfattende rettsutvikling innenfor prosessretten. Erfarne dommere vil normalt ha god innsikt i hva en god prosessordning tilsier, og det er derfor ingen grunn til at domstolene ved tolkingen av prosessregler skal være tilbakeholdne med å legge vekt på reelle hensyn. Som ved annen rettsanvendelse må også rettsreglene innenfor sivilprosessen gis et innhold som samsvarer med de verdier og holdninger de er uttrykk for, og de må tolkes slik at formålene med reglene blir fremmet, og uønskede virkninger blir søkt unngått. Mange viktige prosessuelle regler er blitt skapt av Høyesterett, og gjennom domstolenes praksis er mange lovfestede prosessuelle regler blitt presisert og videreutviklet. Det er få rettsområder hvor domstolspraksis spiller en så viktig rolle som rettskilde som innenfor prosessretten.¹¹

Det er et særkjenne ved rettskildesituasjonen innenfor prosessretten at det på grunnlag av enkeltregler er blitt utviklet mer overgripende prinsipper. Som eksempler kan nevnes prinsippet om forsvarlig saksbehandling, likebehandlingsprinsippet, det kontradiktoriske saksbehandlingsprinsipp, prinsippene om bevisumiddelbarhet og det beste bevis, anklageprinsippet innenfor straffeprosessen og disposisjons- og forhandlingsprinsippet innenfor sivilprosessen. Flere av disse prinsippene er inspirert av internasjonale menneskerettigheter. De prosessrettslige prinsippene gir uttrykk for grunnleggende verdier innenfor prosessretten. Ved løsningen av konkrete tolkingsspørsmål er det ikke uvanlig at det blir dedusert fra disse prinsippene.¹² I motsetning til det som er tilfellet innenfor mange andre rettsområder, har således de prinsippene som har utviklet seg innenfor prosessretten, en operativ funksjon ved rettsanvendelsen.

11 Se nærmere Jens Edvin A. Skoghøy, «Domstolsskapt prosessrett», *Rettsavklaring og rettsutvikling. Festskrift til Tore Schei*, Oslo 2016, s. 60 ff.

12 Se for eksempel Rt. 1977 s. 799 A, Rt. 1999 s. 1569 U og HR-2017-2165-A avsnitt 104.

1.6 Opplegget av boken

Denne boken har først og fremst som formål å tjene som lærebok i sivilprosess for jusstudenter. Dette preger emnevalget og opplegget av boken. Den dekker ikke hele sivilprosessen, men er begrenset til de mest grunnleggende emnene.

Hvis vi innenfor rammen av et naturlig omfang for en lærebok skulle ha dekket hele sivilprosessen, ville boken bare ha gitt en oversikt. Det ville ha gitt et dårlig grunnlag for å lære seg faget. For at studentene skal kunne tilegne seg og forstå sivilprosessen, må de emner som behandles, gå noe i dybden. Vi har derfor begrenset oss til de praktisk og prinsipielt viktigste emnene. De emnene vi har valgt, vil etter vår oppfatning danne et godt grunnlag for å lære seg faget. Samtidig vil emnene gi tilstrekkelig innsikt til å takle de viktigste sivilprosessuelle spørsmålene og gi et godt fundament for videre studier.

Konstitusjonelle og folkerettslige krav til behandlingen av sivile tvister. Sivilprosessuelle grunnprinsipper

2.1 Innledning

Den norske sivilprosessordningen er et resultat av en langvarig prosessrettsutvikling siden Norge ble etablert som selvstendig stat ved Grunnloven av 1814. Denne utviklingen har skjedd parallelt med fremveksten av rettstatstenkningen i de vestlige land, og for Norge er resultatet av utviklingen at prosessordningen reguleres av en rekke grunnprinsipper. Med grunnprinsipper mener vi generelle rettsnormer som gir uttrykk for vektige verdier i det norske prosessrettssystemet. Disse generelle normene kan uttrykkes i konkrete handleregler for prosessrettens aktører. I dag kommer de prosessuelle grunnprinsippene til uttrykk i både Grunnloven, en rekke konvensjoner og i prosesslovgivningen. Noen av disse grunnprinsippene er ikke kommet eksplisitt til uttrykk, men beror på sammenfatninger av viktige trekk ved de krav som stilles til saksbehandlingen. I kapittel 2 vil vi redegjøre for hovedtrekkene av hvordan sivilprosessordningen er regulert i Grunnloven og i særlig grad EMK. Det konstitusjonelle og folkerettslige rammeverket gir grunnlag for å oppstille viktige grunnprinsipper for behandlingen av sivile saker. Vi vil i dette kapitlet også redegjøre for hovedtrekkene i disse grunnprinsippene.

Grunnloven skal «sikre demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene», jf. Grunnloven § 2 andre punktum. Domstolene har en fundamental rolle i rettsstaten, og retten til domstolsbehandling er en sentral rettighet i de viktigste menneskerettskonvensjonene Norge er bundet av. Som en følge av dette inneholder både Grunnloven og de viktigste menneskerettskonvensjonene en regulering av domstolenes organisering, kompetanse og grunnleggende saksbehandlingskrav. Disse reglene utgjør et viktig bakteppe for den detaljerte reguleringen av sivilprosessen i tvisteloven og annen prosesslovgivning.

Det er imidlertid forskjeller bak formålet ved reguleringen av domstolene i den norske Grunnloven og menneskerettskonvensjonene. Grunnloven etablerer det formelle grunnlaget for de norske domstolene, med blant annet en regulering av forholdet til andre statsmakter. Et eksempel på dette er omtalen av den

GRUNNLEGGENDE SIVILPROSESS

Hva er virkningene av en rettskraftig dom? Hvordan er prosessen frem mot en rettsavgjørelse?

Grunnleggende sivilprosess er en fremstilling av reglene om behandlingen av sivile saker og domstolenes oppgaver i sivile tvister. Boken tar opp temaer som domstolenes rolle i samfunnet, forfatnings- og folkerettslige krav til behandlingen av sivile rettstvister samt sivilprosessens subjekter og hva det kan anlegges søksmål om. Den tar for seg praktiske og prinsipielt viktige emner som rettens forhold til partenes prosesshandlinger, saksbehandlingsprinsippene, saksforberedelsen og hovedforhandlingen.

Forfatterne viser leseren hvordan prinsipper, rettspolitiske problemstillinger og rettsgrunnlag henger sammen, og på hvilken måte dette veves inn i rettergangen av sivile saker. Boken tar opp de mest sentrale emnene som studentene må kunne til eksamen og til livet som jurist. I tillegg egner boken seg for dommere og advokater.

Jussi Erik Pedersen (f. 1974) har ph.d. i rettsvitenskap (2014) og er lagdommer i Hålogaland lagmannsrett. Han har tidligere vært advokat, utreder i Høyesterett, konstituert lagdommer og førsteamanuensis ved UiT Norges arktiske universitet. Pedersen har utgitt *Begrunnelse for rettsavgjørelser* (2016), som er forfatterens doktoravhandling.

Jens Edvin A. Skoghøy (f. 1955) ble cand.jur. i 1980 og dr. juris i 1990. Skoghøy er dommer i Høyesterett, hvor han også var dommer tidligere. I en lang årrekke har han vært professor i rettsvitenskap ved UiT Norges arktiske universitet. Han har i tillegg erfaring fra privat advokatpraksis og har blant annet utgitt *Tvisteløsning* (3. utgave, 2017).

ISBN 978-82-15-03659-5

9 788215 036595

UNIVERSITETSFORLAGET.NO